AVİCENNA: İBN-İ SİNA'NIN "ŞİFA KİTABI"

Özet olarak tüm tıp çalışmaları

&

Bilim felsefesi

&

Hayat hikayesi

&

Metodolojisi ve Tahlilleri ilaveli

Avicenna

- İBN-İ SİNA'NIN -
"ŞİFA KİTABI"

BİR TIP & TARİH OLUŞUMU KURAMI

Yazarı (Author): İbn-i Sina (İslam Alimi, Tıp Bilgini)

Sayfa Düzeni ve Grafik Tasarım:(e-Kitap Projesi)

(Fulya Saatçıoğlu & Murat Ukray)

Kapak Tasarımı: E-KİTAP PROJESİ

E-Baskı ve yayına hazırlama (Publisher): ekitaprojesi.com

İstanbul – Nisan, 2025

ISBN: 978-625-3871-54-3

İletişim ve İsteme Adresi:

www.ekitaprojesi.com

© **Copyright**: Bu çalışmanın tüm yayın hakları e-kitap projesine aittir. Tanıtım alıntıları dışında izinsiz çoğaltılması yasalarımıza göre suç sayılmaktadır. Böyle bir harekete kalkışmak yerine, bize sorarsanız uygar ve paylaşımcı dünya adına seviniriz..

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM 6
İBN-İ SİNA'NIN HAYATI ve ÇALIŞMALARI.....6

ESERLERİ 11
İbn-i Sina'nın Felsefi Anlayışı.....13
Varlık ve Mantık 15

İKİNCİ BÖLÜM 27
İBN-İ SİNA VE VARLIK FELSEFESİ.....27
VARLIK FELSEFESİ VE İBN SİNA* 27
Varlığa İlişkin Görüşleri: 34
İBN-İ SİNA'DA 3 MESELE.....44
A- VARLIK BİLİNCİ'NİN ÖNCELİĞİ.....48
B- İNAYET VE ŞERRİN İLAHİ KAZADA BULUNUŞU (KÖTÜLÜK PROBLEMİ) 50
C-FİİLLERİN ALLAHTAN SUDURU 54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....56
İBN-İ SİNA'NIN BİLİM FELSEFESİ.....56
İSlAMDA SİMYA VE İBN-İ SİNA'NIN SİMYAYA KATKILARI.. 56
Tarihi özgeçmişi.....58
İnkar ve Muhalefet.....64
Batıya Etkisi 65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM....68
İBN-İ SİNA'NIN TIP FELSEFESİ....68
İBN-İ SİNANIN TIP TARİHİNDEKİ YERİ…. 68
Tıp Sahasındaki Bazı Buluşları 74
TIBBIN KANUNU ESERİ HAKKINDA.. 76

BEŞİNCİ BÖLÜM 79
İBN-İ SİNA'NIN ŞİFA FELSEFESİ 79

ALTINCI BÖLÜM 86
İBN-İ SİNA'NIN VARLIK VE EVREN FELSEFESİ....86
İBN-İ SİNA VE SUDUR NAZARİYESİ….....86
İBN-İ SİNA VE SPİNOZADA DİN VE FELSEFE İLİŞKİLERİ....99
B. İBN SİNÂ FELSEFESİNDE ÂLEMİN KIDEMİ/EZELİLİĞİ SORUNU....115
C. GENEL DEĞERLENDİRME....136

YEDİNCİ BÖLÜM 146
İSLAM METAFİZİĞİ VE İBN-İ SİNA....146
İslam Metafiziğine Kısa Bir Bakış:....146
İbn Sînâ'ya Göre Nefsin Bedenden Ayrılışı Sonrası Durumu....159
İBN-İ SİNA'NIN "El-İşârâtü ve't-Tenbîhâtü fi'l-Mantıkı ve'l-Hikme" Kitabı Hakkında....171

SEKİZİNCİ BÖLÜM.....176
İBN-İ SİNA VE EĞİTİM.....176
İBN-İ SİNA'NIN PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLARI.....183
İbn Sina'nın Aile Siyasetine Dair Risalesindeki Temel Görüşleri.....188
KENDİ AĞZINDAN İBN-İ SİNA.....195
Gençlik ve Olgunluk Devresi (M. 997 -1005).....208
Seyahatler Devresi (M.1005-1014).....211
(İbn-i Sînâ'nın Hayatında) Büveyhîler Devresi.....214
İbn-i Sînâ'nın Hayatında Kâkûyîler Devresi (M. 1024 -1037).....226

DOKUZUNCU BÖLÜM.....242
İBN-İ SİNA'DA NAMAZ VE ŞİFA BAĞLANTISI.....242
İBN-İ SÎNÂ'NIN NAMAZ RİSALESİ.....242
Namazın Mahiyeti:.....245
Namaz: Namaz, nefs-i natıkanın, gök cisimlerine benzemesi ve ebedî sevap istemek için Mutlak olan Hakk'a tapınması demektir.....254
Namazın hakikati:.....256
Namazın Zahir ve Batına Ayrılması Beyanındadır:.....257
Bu bölüm önceki iki kısım namazdan her birinin kime ve hangi sınıfa vacib olduğunu bildirir:.....265
İBN-İ SİNA'NIN RUH İLE İLGİLİ KASİDESİ.....271
ONUNCU BÖLÜM.....277
ÖZETLE İBN-İ SİNANIN BİLİME KATKILARI.....277
İBN-İ SİNANIN UNUTULMAYAN SÖZLERİ.....283

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN-İ SİNA'NIN HAYATI ve ÇALIŞMALARI

Ailesi Belh'ten gelerek Buhara'ya yerleşmişti. İbni Sinâ, babası Abdullah, maliyeye ait bir görevle Afşan'dayken orada doğdu. Olağanüstü bir zekâ sahibi olduğu için daha 10 yaşındayken Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. 18 yaşında çağının bütün ilimlerini öğrendi. 57 yaşındayken Hemedan'da öldüğü zaman

150'den fazla eser bıraktı. Eserleri Latince'ye ve Almanca'ya çevrilmiş, tıp, kimya ve felsefe alanında Avrupa'ya ışık vermiştir. Onu Latinler "Avicenna" adıyla anarlar ve eski Yunan bilgi ve felsefesinin aktarıcısı olarak görürler.

İbni Sinâ, daha çocukluğunda, çevresini hayrete düşüren bir zekâ ve hafıza örneği göstermiştir. Küçük yaşta çağının bütün, ilimlerini öğrenmişti. Gündüz ve gece okumakla vakit geçirir, mum ışığında saatlerce, çoğu zaman sabahlara kadar çalışırdı. Pek az uyurdu.

Buhara Emiri Nuh İbni Mansur'u ağır bir hastalıktan kurtardı ve bu yüzden de Samanoğulları sarayının kütüphanesinde çalışma iznini aldı. Bu sayede pek çok eseri elinin altında bulduğu için vaktini kitap okumak ve yazmakla geçirdi. Hükümdar öldüğü zaman o, henüz yirmi yaşındaydı ve Buhârâ'dan ayrılarak Harzem'e gitti: EI-Bîrûni gibi büyük bir şöhret ve değerin, onun çalışkanlığına, bilgisine değer vermesi, kendisini yanına kabul etmesi, beraber çalışması, hakkında kıskançlığa yol açtı. Bu yüzden takibata bile uğradı. Harzem'de barınamayarak yeniden yollara düştü. Şehirden şehre

dolaşarak nihayet Hemedan'a kadar geldi ve orada kalmaya karar verdi.

İbni Sînâ, çoğu fizik, astronomi ve felsefeyle ilgili olarak 150 civarında eser yazmıştı. Farsça olan birkaçı dışında bunların hepsi Arapça'dır. Çünkü o devirde ilim eserlerini Arap diliyle yazmak âdetti. Arapça'ya bu bakımdan değer verilirdi. Bilhassa tıp ilmine dair araştırmaları son derece orijinal ve doğrudur. Bu yüzden doğu ve batı hekimliğine kelimenin tam anlamıyla, 600 yıl, hükmetmiştir.

Eserleri Batı dillerine Latince yoluyla çevrilerek Avicenna diye şöhrete ulaşan İbni Sinâ, yanlış olarak bir süre Avrupa'da İranlı hekim ve filozof olarak tanınmıştır. Bunun da sebebi, eserlerini Türkçe yazmamış olmasındandır... Bununla beraber, batılılar da kendisini Hâkim-i Tıb, yani hekimlerin piri ve hükümdarı olarak kabul etmişlerdir. 16 yaşındayken pratik hekimliğe başlayan İbni Sinâ, resmî saray doktorluğu da yapmıştır.

Matematik, astronomi, geometri alanlarında geniş araştırmaları vardır. İbni Sînâ, tıp araştırmaları yaparken bazı hastalıkların bulaşmasında göze görünmeyen birtakım yaratıkların etkisi olduğunu,

yani mikropların varlığını sezmiş ve bu bilinmeyen mahluklardan eserlerinde sık sık bahsetmiştir. Mikroskobun henüz bilinmediği bir devirde böyle bir yargıya varmak çok ilginçtir.

Şifa adlı eseri bir felsefe ansiklopedisidir. Diğer eserlerine gelince bunlar arasında en tanınmış olanlarından: el-Kanun fi't-Tıb isimli kitabı tamamen bir tıp ansiklopedisidir. Necât ve İşârât adlı kitapları ve Aristo'nun felsefesini anlatan yirmi ciltlik Kitâbü'l-İnsâf'ı başta gelen eserlerindendir. İbn-i Sina kimya alanında da çalıştı ve önemli keşiflerde bulundu. Bu hususta Berthelet, kimya ilminin bugünkü hale gelmesinde İbni Sina'nın büyük yardımı olduğunu söyler. Bu çalışmaları ve etkileriyle İbni Sina Doğu ve Batı kültürünü geliştiren büyük bilginlerden biri oldu. Bütün bunlardan başka İbni Sina çok güzel şiirler yazdı. Hatta Türkçe olarak yazmış olduğu şiirler de vardır.

İbn-i Sina, 1037 tarihinde Hemedan'da mide hastalığından öldü. İbn-i Sina'nın asıl büyüklüğü doktorluğundadır. Şifâ adındaki 18 ciltlik ansiklopedisi, ismine rağmen tıptan çok matematik, fizik, metafizik, teoloji, ekonomi, siyaset ve musiki konularını

içine alır. Onun tıp şaheseri, kısaca Kanûn diye bilinen el-Kanûn Fi't-Tıb adlı büyük kitabıdır. Eser, fizyoloji, hıfzıssıhha, tedavi ve farmakoloji bahislerine ayrılmıştır. Konular dikkatle incelendi-ğinde İbn-i Sina'nın bugünkü tıp için bile geçerli olan pek çok ileri görüşleri bulunduğunu; mesela mikroskop olmadığı halde, hastalıkların 'mikrop' mefhumuna benzer yaratıklarca meydana getirildiği-ni sezebildiğini görürüz.

İbn-i Sina'nın Kanûn adlı eseri XII. yüzyılda Latince'ye çevrildi ve Batı tıp aleminde bir patlama tesiri yaptı. Roma'nın Galen'i de, Er Razi'de ilimde eriştikleri tahtlarından indirildiler ve çağın Fransa'sının en meşhur tıp fakülteleri olan Montpellier ve Lauvain Üniversiteleri'nin temel kitabı Kanûn oldu. Durum XVII. yüzyılın ortalarına kadar böyle devam etti ve İbn-i Sina, 700 yıl Avrupa'nın tıp hocası oldu. Altı yüzyıl önce Paris Tıp Fakültesi'nin kütüphanesinde bulunan 9 ana kitabın en başında İbn-i Sina'nın Kanûn'u yer almıştır.

Bugün hala Paris Üniversitesi'nin tıp fakültesi öğrencileri St. Germain Bulvarı yanındaki büyük konferans salonunda toplandıklarında iki kişinin

duvara asılı büyük boy portresiyle karşılaşırlar. Bu iki portre, İbn-i Sina ve er-Razi'ye aittir.

ESERLERİ

İbn-i Sina, fiziğin hareket, kuvvet, ışık ve ısı konularında eserler vermiştir. Aristo fiziğinin eksikliğini görerek, O'nun sürekli zorunlu hareketinin süreksiz zorunlu harekete dönüşümü hakkındaki görüşüne karşı çıkmıştır. Başlangıçta uygulanan kuvvetin ortadan kalkması ile cismin hareketini sürdürmesini "nesneye kazandırılan hareket etme isteği" (kasrî meyil) olarak düşünmüştür. İbn-i Sina

bu kasrî meylin, cismin özelliğine (ağırlığına) bağlı olduğunu söylemiştir. Ağır olan cisimler hafif olanlara göre fırlatıldıkları noktadan daha uzağa giderler. Buna göre kasrî meyil ağırlık ve hızla orantılıdır: *kasrî meyil = hız x kütle*, bu da modern fiziğin *momentum* kavramıdır.

Çok eski dönemlerden beri görmenin, gözden çıkan ışınlarla gerçekleştiğini savunan "göz ışın kuramı"nı reddetmiştir. İbn-i Sina'ya göre, eğer ışığın algılanması kaynak tarafından yayınlanan bir çeşit parçacığın salınması nedeniyle ise, ışık hızı sonlu olmalıdır.

İbn-i Sina ile aynı yıllarda yaşayan İbnü'l-Heysem (965-1039) optik konusunda çalışmaktaydı ve görme esnasında ışınların gözden çıkmadığını kanıtladı:

- Işınlar gözden çıksaydı, karanlıkta da görebilirdik.

- Karanlık bir odanın tavavına delik açsak sadece oradan gelen ışığı görürüz. Eğer ışınlar gözümüzden çıksaydı, her tarafı görebilirdik.

- Kuvvetli bir ışık kaynağına baktığımızda, gözlerimiz kamaşır. Eğer ışınlar gözden çıksaydı böyle olmamalıydı.

- Yıldızlara ne zaman baksak onları anında görürüz. Eğer ışınlar gözden çıkmış olsaydı, yıldızları görmemiz için (uzak olduklarından) belli bir zaman geçmesi gerekirdi.

Harzem'de Biruni ile tanışma imkanı bulan İbn-i Sina yer çekimi ile ilgili bir teori ortaya atmıştır. Biruni gibi ölçümlerin duyarlığı üzerinde durmuştur. Astroloji ve simyaya itibar etmemiştir.

İbn-i Sina'nın Felsefi Anlayışı

İbn-i Sina, Aristotelesçi felsefe anlayışını İslam düşüncesine göre yorumlayarak, yaymaya çalışmış, görgücü-usçu bir yöntemin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

İbn Sina'nın felsefeye karşı ilgisi deney bilimleriyle başlamış, Aristoteles ve Yeni-Platoncu görüşleri incelemekle gelişmiştir. İslam ve Yunan filozoflarının görüşlerini yorumlayan ve eleştiren İbn Sina'nın ele aldığı sorunlar genellikle, Aristoteles ve Farabi'nin düşünceleriyle bağımlıdır. Bunlar da, bilgi, mantık,

evren (fizik), ruhbilim, metafizik, ahlak, tanrıbilim ve bilimlerin sınıflandırılmasıdır. Belli bir düşünce dizgesine göre yapılan bu düzenlemede her sorun bağımsız olarak ele alınıp çözümüne çalışılır.

Bilgi sezgi ile kazanılan kesin ilkelere göre sonuçlama yoluyla sağlanır. Bu nedenle, bilginin gerçek kaynağı sezgidir. Bilginin oluşmasında deneyin de etkisi vardır, ancak bu etki usun genel geçerlik taşıyan kurallarına uygundur. Ona göre "bütün bilgi türleri usa uygun biçimlerden oluşur." Bilginin kesinliği ve doğruluğu usun genel kurallarıyla olan uygunluğuna bağlıdır. Us kuralları, insanın anlığında doğuştan bulunan, değişmez ve genel geçerlik taşıyan ilkelerdir. Sonradan, duyularla kazanılan bilgi için de bu kurallara uygunluk geçerlidir. Deney verileri us ilkelerine göre, yeni bir işlemden geçirilerek biçimlenir, onların bundan öte bir önem ve anlamı yoktur. Çelişmezlik, özdeşlik ve öteki varlık ilkeleri, usta bulunur, deneyden gelmez.

Varlık ve Mantık

İbn-i Sina'ya göre varlık, tasarlamakla bağlantılıdır. Bütün düşünülenler vardır ve var olanlar tasarlanabilen düşünülür biçimlerdir (makuller). Bu nedenle, düşünmekle var olmak özdeştir. Atomcu görüşün ileri sürdüğü nitelikte bir boşluk yoktur. Uzay ise, bir nesnenin kapladığı yerin iç yüzüdür. Varlık kavramı altında toplanan bütün nesnelerin değişmeyen, sınır ve niteliklerini koruyan belli bir yeri vardır. Devinme, bir nesnenin uzayda eyleme geçişidir.

Mantık insanı gerçeklere ulaştırmaz, yalnız birtakım yanılmalardan korur. Düşünme yetisi gerçeği kavramak için mantıktan geçici bir araç olarak yararlanır. Düşünme eyleminin sağlıklı olması için mantık, ilkeler ve kurallar koyabilir, anlıkta bulunan ve bilinen bilgilerden yola çıkarak, bilinmeyenleri saptama olanağı sağlar. Bu özelliği nedeniyle, mantık, düşünmenin genel kurallarını bulan, düzenleyen, bu kurallar arasındaki gerekli bağlantıyı ve birliği kuran bir bilimdir. Mantık kuralları, genel geçerlik taşıyan ve değişmeyen kesin kurallardır. Mantığın kavramlar ve yargılar olmak

üzere iki alanı vardır. Her bilimsel bilgi ya kavram ya da yargılara dayanır. Kavram, ilk bilgidir ve terim ya da terim yerine geçen bir nesneyle kazanılır. Yargı ise, tasımla kazanılır.

Mantığın konusu incelenirken, tanım temel alınmalıdır. Tanımlar birbirlerine bağlandıklarında, kanıt ve çıkarıma varılır. Kavram, önce tekil bir algıdır (sezgi). Yargı ise, iki tekil terim arasındaki ilişkidir. Kavramlar, açık ve kapalı belirleme olarak ikiye ayrılır. Varlığın, töz, nicelik, nitelik, ilişki, yer, zaman, durum, iyelik, etki, edilgi gibi on kategorisi vardır.

İbn-i Sina mantığında en önemli yeri tanım tutar. Bir kavramı tanımlamak için, bu kavramın bireylerinden biri göz önüne alınmalıdır. Tikelin belirlenmesi tümelden kolaydır. Eksiksiz bir tanım yakın cins ile yapılmalıdır. En yetkin tanımsa, kavramın yakın cinsi ile türsel ayrımdan oluşur. Tanım ikiye ayrılır; Gerçek tanım ve sözcük tanımları. Önermeler, yüklemli ve koşullu olabilirler. Yüklemli önerme, bir düşünce ötekine yüklendiği zaman ya onaylanır ya da yadsınır. Koşullu önermeler, bir ötekinin koşulu ya da sonucu olarak bağlanan terimlerde görülür.

Önermeler varsayımlı, nitelik ve nicelikleri bakımından, tekil, belirsiz ve belirli olur. Tasım, bitişik ve ayrık olmak üzere ikiye ayrılır. Bitişik tasımların öncüleri anlam bakımından, sonuç önermesini içerir. Ayrık tasımlarda ise sonuç önermesi öncüllerde bulunabilir.

Tümeller, bütün varlık türlerinin oluşumundan önce, Tanrı düşüncesinde, birer tanrısal kavram olarak vardır. Varlıkların oluş nedeni ve onlara biçim kazandıran tümellerdir. Tümeller Tanrı'da ussal olarak bulunan, nesnelerde ve bireylerde içkin olan, öteki de nesnelerin dışında ve anlıkla birlikte olan mantıksal tümel diye üçe ayrılır. Birinci türe giren tümel, metafiziği ilgilendirir. İbn Sina fiziği, metafiziğe giriş olarak düşünür.

Fiziğin konusu madde ve biçimden oluşan nesnelerdir. Biçim, maddeden önce yaratılmıştır. Maddeye bir töz özelliği kazandıran biçimdir. Maddeden sonra ilinek gelir. Biçimler maddeye, ilinekler ise, töze katılır. Doğal nesneler kendi öz ve nitelikleriyle bilinir. Bütün nitelikler de birinci nitelikler ve ikinci nitelikler olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci nitelikler nesnelere bağlıdır, ikinciler ise, nesnelerden

ayrı olarak varlığını sürdürür. İbn Sina'ya göre, nesnel evrende bulunan güç ve devinimin temelini ikinci nitelikler oluşturur. Nesneler, kendilerinde bulunan gizli güçle devinime geçerler. Bu güç ise, doğal güç, öznel güç, tinsel güç olmak üzere üç türlüdür. Doğal güç, nesnede doğal biçim ve yerlerle ilgili nitelikleri taşır. Çekim ve ağırlık bu türdendir. Öznel güç, nesneyi devingen ya da durağan duruma getirir. Bunda da, bilinçli ya da bilinçsiz olma özelliği bulunur. Tinsel güç, herhangi bir organın, aracın yardımı olmaksızın doğrudan doğruya bir istençle eylemde bulunmaktadır. Buna, gök katlarının özleri adı da verilir. İbn Sina'nın geliştirdiği bu güç kuramının kaynağı Aristoteles ve Yeni-Platonculuk'tur. Ancak, o bu güçlerin sonsuz olduğu kanısında değildir. Ona göre, zaman ve devinim kavramları da birbirine bağlıdır, çünkü devinimin bulunmadığı, algılanmadığı bir yerde zaman da yoktur.

İbn-i Sina'nın felsefesinde, Aristotelesi'in geliştirdiği düşünce dizgesine uygun olarak, ruh kavramının önemli bir yer tuttuğu görülür. Ona göre, biri bitkisel, öteki insanla ilgili olmak üzere, iki türlü ruh vardır. İnsan ruhu, gövdeye gereksinme duy-

madan, doğrudan doğruya kendini bilir, bu nedenle, tinsel bir tözdür. Gövdeyi devindiren, ona dirilik kazandıran bu tözün başka bir özelliği de, yetkin düşünme yeteneği anlık olmasıdır. Düşünme eylemi yaratan ruhtur, o gövdeyi gerektirmez, ancak gövde var olabilmek için tini gereksinir. İnsan ruhu gövde biçiminde değildir, usa uygun biçimleri kavramaya elverişli bir töz olduğundan, gövdesel yapıda yer alamaz. Gövde, bölünebilen öğelerden oluşmuş bir bütündür, oysa tin, bir birliktir, bölünmeye elverişli değildir, sürekli olarak özünü ve birliğini korur. Tin, bütün izlenimleri gövde aracılığıyla alır, anlık yoluyla kavramları, kavramlara dayanarak usa vurmayı oluşturur. Bu yüzden, gövdeyle dolaylı bir bağlantısı vardır. Ancak, bu bağlantı tin için bir oluş koşulu değildir.

Canlı sorununa, gözleme dayalı bir ruhbilim anlayışıyla çözüm arayan İbn Sina'ya göre dirilik bir bileşimdir. Doğal organların, göksel güçler yardımıyla bileşmesinden canlılar ortaya çıkar. Bu olay da, belli aşamalara uygun olarak gerçekleşir. İlk ortaya çıkan canlı bitkidir. Bitkide tohumla üreme, beslenme ve büyüme güçleri vardır. İkinci aşamada ortaya

çıkan hayvanda ise, kendi kendine devinme ve algı güçleri bulunur. Devinme gücünden isteme ve öfke doğar. Algı gücü de, iç ve dış algı olmak üzere ikiye ayrılır. İnsan özü doğal evrim sürecinde en üst düzeyde gerçekleşmiş bir oluşumdur, bu nedenle, öteki varlıklardan ayrılır. İnsanda dış algı duyumlarla, iç algı da, beynin ön boşluğunda bulunan ortak duyu ile sağlanır.

Duyularla alınan izlenimler bu ortak duyu ile beyne gider. Beynin, ön boşluğunda sonunda, tasarlama yetisi bulunur. Bu yeti duyu izlenimlerini sağlamaya yarar. İnsan için en önemli olan düşünen öz yapıcı ve bilici güçlerle donatılmıştır. Yapıcı güç (us) gerekli ve özel eylemler için gövdeyi uyarır. Bilici güç ise, yapıcı gücü yönlendirir. Özdekten ayrılan tümel biçimlerin izlerini alır. Bu biçimler soyutsa onları kavrar, değilse soyutlayarak kavrar. İnsanda iyiyi kötüden, yararlıyı yararsızdan ayıran yapıcı güçtür, bu nedenle bir istenç niteliğindedir.

Us konusunda İbn-i Sina ayrı bir düşünce ortaya atmıştır. Ona göre us beş türlüdür. Özdeksel us, bütün insanlarda ortak olup, kavramayı, bilmeyi sağlayan bir yetenektir. Bir yeti olarak işlek us, yalın,

açık ve seçik olanı bilir, eyleme yöneliktir, durağan bir güç niteliğinde değildir. Eylemsel us, kazanılmış verileri kavrar ve ikinci aşamada bulunan ustan daha üstündür. Kazanılmış us, kendisine verilen ve düşünebilen nesneleri bilir. Aşama bakımından usun olgunluk basamağında bulunur. Bu aşamada usun kavrayabileceği konular kendi özünde de vardır. Kutsal us, usun en yüksek aşamasıdır. Bütün varlık türlerinin özünü, kaynağını, onları oluşturan gücü, başka bir aracıya gereksinme duymadan, bir bütünlük içinde kavrar.

İnsan, ayrıntıları duyularla algılar, tümelleri usla kavrar. Tümelleri kavrayan yetkin us, nesneleri anlama yeteneği olan etkin usa olanak sağlar. İnsan usunun algıladığı ayrıntılar, kendi varlıkları dolayısıyla değil, nedenleri yüzünden vardır. Us, bu kavranabilir nesneleri kazanabilmek için ilkin duyu verilerinden yararlanır. Sonra duyu verilerini usun genel kurallarına göre işlemden geçirir, yargıları ortaya koymada onları aşar.

Yaratılış konusunda İbn-i Sina, varlığın sıralı düzeninde, "bir'den bir çıkar" ilkesine dayanır. İlk "bir", zorunlu varlık, Tanrı'dır. O'nun varlığı yalnız

kendisini gerektirir. Var olma, Tanrı'nın özünden gelen gerekimdir. İlk neden ilk gerçekliktir. Tanrı'dan ilk us ortaya çıkar. Çokluk bu usla başlar. Bundan da felek ve nefsin usları türer. Her ustan da, o usun özü ve cismi oluşur. Us cismi aracısız olarak devindiremeyeceği için, uslar sırasının sonunda etkin us, akıl bulunur. Ondan da dünya ile ilgili nesnelerin maddesi, cisimlerin biçimleri ve insan özleri doğar. Etkin us, tümünün yöneticisidir. Yaratılış önsüzdür ve yeri de maddedir. Madde, soyut ve tüm varlığın öncesiz olanı, nefsin eylem alanı, sınırı ve tüm parçaların kaynağıdır. İlk us, kendisini ve zorunlu varlığı bilir. Buradan ikilik doğar. İlk us kendinde olanaklı, ilk varlık için ise zorunludur. Her tikel feleğin ilk kımıldatıcısı vardır. İlk kımıldatıcıları eyleme sokan tinsel varlıklardır. Her feleğin de iyiliğini düşünen kımıldatıcı bir nefsi vardır. Nefsin eylemi, etkin usa ulaşır.

Evrenin varlığı, zorunlu olan, Tanrı'yı gerektirir. Başka bir varlığın etkisiyle var olan evren sonsuz olamaz. Devinme, nesnenin özünde saklı güçten doğar. Her nesnenin özünde devindirici bir güç

vardır. Nesne kendini kendinin etkin öznesi değildir. Bu güç, nesneye biçim de kazandırır.

İbn-i Sina metafiziği genelde Aristoteles metafiziği ile Yeni-Platonculuk ve Kelam'ın bireşimidir. Konusu, ilkler ilki, tüm oluşların, yaratışların, varlık bütününün kaynağı olan Tanrı'dır. Tanrı, bütünlüğü nedeniyle nesnelerde, olay ve eylemlerde görünüş alanına çıkar. Varlık vardır, yok olamaz.

Varlık üç bölüme ayrılır:

1- Olanaklı varlık, nesnelerle ilgili değişimin, oluş ve bozulmanın egemen olduğu varlıktır. Bu varlık ortamında görülen ne varsa belli bir süre içinde başlar ve biter.

2- Kendiliğinden olanaklı varlık. Olanaklı olmasına karşın, ilk nedenle ilişkilerinden dolayı zorunluluk kazanır. Tümellerin, yasaların bulunduğu evren. Gökkürelerin usları böyledir.

3- Kendiliğinden zorunlu varlık, ilk neden ya da Tanrı'dır. Değişmez ve çoğalmaz. Çokluklar ondadır. Tanrısal zorunluluk ilkesi tüm yaratılanların da temel ilkesidir.

İbn-i Sina'nın benimsediği tanrıbilim dört ana ko-

nuyu içerir; Evren, öte dünya, ahiret, peygamberlik, Tanrı.

Evren yaratılmıştır. Yaratıcı ve var edici Tanrı'dır. O Kelamcılar'ın dediği gibi özgün yapıcı değildir, zorunludur. İlk neden önsüz ve sonsuzdur. Evrenin yaratılması, Tanrı'nın daha önceden varoluşunu gerektirir. Evrenin bütününde yer alan gök katları tanrısal evrenin varlıklarıdır, bunların özleri meleklerdir. Madde dünyasında oluş ve bozulma vardır. Onların tanrısal niteliği yoktur. Bu yaratma olayı da bir fışkırmadır.

Ölüm, tinin gövdeden ayrılmasıdır. Gövdelerden ayrılan tinlerin geldikleri kaynakta toplanmaları insanda öte dünya kavramını oluşturur. Ruh, tinsel bir tözdür, ölümsüzdür. Gövdeye egemendir. Ruh gövdeye girmeden önce etkin usta vardı. İnsana bireyselliğini kazandıran odur. Gövdenin yok olması, ruhun varlığını etkilemez. Dirilme tinseldir.

İnsanları yaratan Tanrı, onlara verdiği özgür istençle iyi ile kötüyü seçme olanağı sağladı. İstenç özgürlüğü, usla utku arasındaki çatışmadan ve ilkinin üstünlüğünden doğar. İnsan elinden çıkan bütün bağımsız eylemler tanrısal kayra ile gerçekleşir.

Özgür istenç tüm insanlarda vardır. Peygamberler de bu bakımdan birer insandır. Ancak, onlarda insanların en yüceleri olan bilginlerde, bilgilerde olduğu gibi bir seziş vardır. Bu üstün seziş gücü, kavrayış yeteneği peygamberlerin etkin us ile buluşmalarını, gerçekleri kavramalarını sağlar. Bu üstün güç ve kavrayış vahy adını alır. Üstün anlayış gücü taşıyan melekler, vahyi peygamberlere ulaştırırlar.

Tanrı, özü gereği bilicidir. Kendi özünü bilmesi yaratmayı gerekli kılar. İbn Sina İslam dinine ve Kuran'a dayanarak bilmeyi yaratma olarak niteler. Yaratma eylemi Tanrı'nın kendi özüne karşı duyduğu sevgiden dolayıdır. Tanrı tümelleri bilir. Tikellerle ilgili bilgisi de, tümel nedensellikleri bilmesindendir.

Madde ve biçimin ilişkileri üzerinde bilimleri iç bölümde ele alırlar:

1. Maddeden ayrılmamış biçimlerin bilimi: Doğa bilimleri ya da aşağı bilimler.

2. Maddesinden iyice ayrı biçimlerin bilimi: Metafizik, mantık gibi yüksek bilimler.

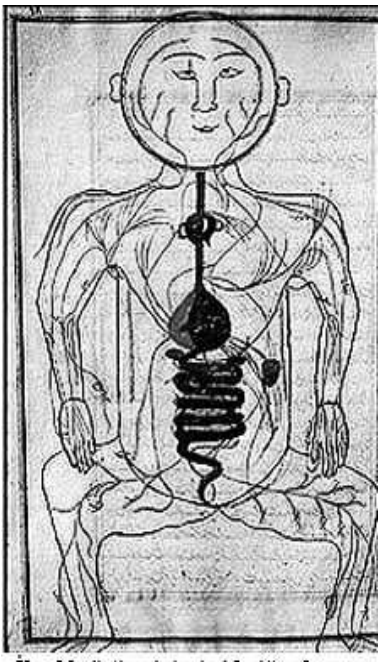
3. Maddesinden ancak zihinde ayrılabilen, kimi yerde ayrı kimi yerde bir olan biçimlerin bilimi

Matematik, geometri, orta bilimler. Zihin bu biçimleri doğru olarak maddesinden soyutlar. Felsefe ise, kuramsal ve pratik diye ikiye ayrılır.

Kuramsal olan, bilmek yeteneğiyle elde edilen bilgileri kapsar. Doğa felsefesi, matematik felsefesi ve metafizik gibi pratik felsefe, bilmek ve eylemde bulunmak üzere elde edilen bilgilere dayanır.

Şimdi yukarıdaki bilgileri genişçe açıklayalım....

İKİNCİ BÖLÜM

İbn Nefis'in çizimi: Akciğer kan dolaşımı ve sindirim sistemi.

İBN-İ SİNA VE VARLIK FELSEFESİ

VARLIK FELSEFESİ VE İBN SİNA*

Bu bölüm, İbn Sina'nın felsefe çözümlemesinin anlaşılabilmesi için iki ana kısma bölünerek araştırma konumuza ışık tutmaya çalışır. Önce genel varlık sorunsalı sonra da filozofun bu konudaki açıklamalarını sunacağım.

Genel Olarak Varlık Sorunsalı Varlığı varlık bakımından kendine konu edinen Metafizik, genel olarak sorun taşıyan problemli bir alandır. Metafiziğin bu hususunun Antikçağdan günümüze kadar, hep var olageldiği bilinmektedir.

Metafiziğin anlaşılması zordur. Çünkü duyumun ötesinde akılla alakalıdır. Bunun içindir ki farklı dönemlere mensup filozofların varlığı değerlendirmeleri farklı açılardan oluşmuştur. Metafiziğin farklı bir alan olduğunun sorduğu sorulardan da anlaşılabilir. Nitekim bu sorular eski çağlardan günümüze hep yinelenmiş olmasına rağmen çoğunun cevabı verilebilmiş değildir.

Genel olarak, varlık var mıdır? Var olan nasıl meydana gelir? Acaba görünmeyen var olmayan mıdır? Sorularının yanında özellikle ruhun varlığı düşüncede hep anlaşılmayanlar olarak yerini almıştır. Ruhun varlığı nasıldır? Ruh bedenle birleşik mi? Yoksa bedenden ayrı bir şey mi? Ruh görünmeyen madde olmayan bir varlık mı? Şayet beden ile birleşikse madde olan ile nasıl bir araya gelir. Bu şekilde problem olmakla beraber ruhun sonsuzluğu konusu da problemdir. Halbuki biz asıl sonsuz olanı

Allah olarak biliriz Allah'ın sonsuzluğu yanında Ruh'un sonsuzluğu nasıl olabilir ki?

Belki de bilim adamları bu sorunlardan kaçmak için metafiziksiz bir bilim anlayışı olarak pozitivizmi ortaya çıkarma ihtiyacını duymuş oldular. Konu ile alakalı olarak İbn-i Sina'nın problemi, yaratmayla alakalı olarak görür. Onun düşüncesinde varlık iki türlüdür: varlığını kimseden almayan zorunlu varlık ve varlığını başkasından alan mümkün varlık. Nitekim mümkün varlık, varlığını zorunlu olandan alır. Fakat bu olma, yani varlığa gelme hadisesi nasıl gerçekleşir. İşte İbn-i Sina probleminin iki veçhesiyle karşı karşıya kalır. Bir yandan tam anlamıyla tek olan iki sebep ve zorunlu varlık; öte yanda ilk sebebin kendilerine bahşetmesine göre varlık alacak olan bu mümkün zatlar. Bu ikisi arasında nasıl bir bağ kurulabilir? İşte yaratma konusunun bütün problemi de buradadır. İbn-i Sina, varlığın Tanrı'nın iradesi ile var olduğunu savunur. Fakat irade ihtiyaçtan doğan bir şeydir. Yani ihtiyaçla alakalıdır. Biz biliyoruz ki Tanrı hiçbir şeye muhtaç değildir. Bu açıdan irade etmesi ne anlama gelir? Ya da İbn-i Sina bunu hangi amaç ile kullanmış, bu ise tartışmalıdır.